

Metsarahva kujunemine

Retrospektiivne vaade müüdiloo mele

TÕNNO JONUUS, ATKO REMMEL

Eestlased ja nende sugulased liivlased ei elanud mitte nagu naabrid Lätlased metsades lahus, vaid neil olivad kindlad külad ja linnad, kellele vaenlase vägevus ja vahvus kaua aega midagi teha ei jõudnud. (Jakobson 1991 [1868]: 17)

Kuna kõige tähtsam maastikutüüp on Eestis olnud ilmselt mets, siis kõlbab ka sõna „metsarahvas” enesemääratluseks päris kenasti. [---] Kuna metsarahvaid on maailmas veelgi vähem kui põlisrahvaid (osa loodusrahvaid on seotud mere, osa mägede, osa kõrbega), siis siit joonistub välja üks eesti kultuuri oluline missioon: hoida alal seda väärtuslikku sensitiivsust, mis puudutab metsa- ja paigatunnetust. (Mikita 2015: 19)

Rahvusmüüdi põhieesmärk on esitada mingile rühmale äratuntav, ühendav ja identiteeti loov lugu. John Coakley (2004) eristab kolme tüüpi rahvusmüüte, mis seonduvad: a) päritoluga, b) arenguga ja c) ettemääratusega. Eesti rahvusmüüti on kirjeldatud B-tüübina ehk arenguga seonduvana, kusjuures loo selgrooks on eestlaste võitlus vabaduse ja kultuuri püsijäämise eest (Tamm 2008). Rahvusmüüdis põimitakse selle kujunemise aegsed väärtused ja hinnangud üheks tervikuks (Annus 2000). Minevikul on rahvusmüütides keskne osa – minevikust valitakse detaile, mida kombineeritakse sobival viisil, ning mineviku abil ka tõendatakse müüti. Rahvusmüütide elemendid ütlevadki seetõttu vähem selle kohta, mida need väidavad end kirjeldavat, ja rohkem nende perioodide ja olukordade kohta, milles need elemendid on kujunenud ja milles neid kasutatakse. Hoolimata igipõlisust rõhutavast retoorikast on rahvuslikud lood muutlikud ning kohastuvad vastavalt oludele.

Enamasti räägitakse eesti rahvusmüüdist ainsuses. Samal ajal on müüdi muutlikkus teaduslikes käsitlustes teemaks (nt Annus 2000), mistõttu võib rahvusluse ajalugu käsitleda ka võistlevate lugude ajaloona, mille eesmärk on defineerida mingit kogukonda omal moel (Kramer 1997). Vaadates eesti rahvusmüüti viimase paarisaja aasta jooksul, võib eristada põhistruktuuriga seonduvaid alamotiive, mis toetavad põhilugu ja samal ajal toetuvad sellele. Igal motiivil on oma arengulugu, kõrgaeg ja langus. Nii esinevad eesti rahvuslikus müüdis väga erinevad eestlased: endasse-tõmbunud tööeestlane, vapralt võitlev kangelaseestlane, iga nelja aasta tagant esilekerkiv tantsu- ja lullueestlane, maailma kõige vähem religioosne ateist-eestlane jne. Teiste seast leiab ka loodust armastava metsaeestlase.

Artikli alguses toodud tsitaadid illustreerivad metsaeestlase motiivi arengut, mille käigus on rahvusliku kuldaja loost kujunenud loodusrahvusluse (ingl *ecounationalism*) kontseptsioon, mis seob rahvuskultuuri püsijäämise kohaliku

looduskeskkonna säilitamisega. Loodusrahvuluse esiletõusu on seostatud hilisnõukogude perioodil toimunud ühiskondlike arengutega (Dawson 1996; Malloy 2009). Käesolevas artiklis näitame, et loodusrahvuluse ideestik on küll jälgitav pika aja vältel, kuid eestlasi on „metsarahvana” hakatud käsitlema tõepoolest alles mõne viimase aastakümne jooksul. Meid huvitab, kuidas ja milliste ajalooliste tegurite mõjul metsaeestlase motiiv kujunes. Artikkel ei paku mitte niivõrd eesti rahvumüüdi kõikehõlmavat ja üksikasjalikku kirjeldust, kuivõrd diakroonilist visandit erinevatest metsarahva motiivi mõjutanud aspektidest. Ehkki kirjeldame vaid eesti rahvumüüdi ühe konkreetse motiivi arengut, annab see vihjeid selle kohta, kuidas rahvumüüdi motiivid üldiselt toimivad, põhistruktuuriga haakuvad ja arenevad.

Allikad

Mitmed rahvuluse tekke ja kujunemislooga tegelevad autorid (nt Anderson 2016; Bhabha 1990 jt) on rõhutanud kommunikatsiooni, keele ja kirjanduse olulisust rahvustunde loomisel. Enamasti esinevad rahvumüüdi motiivid populaarteaduslikes tekstides, ilukirjanduses või muus loomes, kusjuures periooditi žanrite tähtsus erineb. XIX sajandil mängis rahvuslike ideede levikus olulist osa ajakirjandus (Peegel 1994: 44–46), kuid nõukogude ajal oli tähtis pigem ilukirjandus, seda ka ökoloogilise mõtlemise juures (Dronin, Francis 2018). Mõned autorid on rahvusliku müüdi loomega tegelejad väga eesmärgipäraselt, nt eesti rahvumüüdi¹ ja loodussuhetega Oskar Loorits ja Valdur Mikita. Teinekord on aga seos rahvulusega omistatud teos(t)ele (või seda rõhutatud) tagantjärele. Heaks näiteks on Lennart Mere „Hõbevalge” ja „Hõbevalgem”, mis valmisid pigem fantaasiarikkast teadushuvist kui „eksistentsiaalsest võitlusest püsijäämise nimel ja venestamise-sulandumise vastu” (Kivimäe 2008: 580), kuid millest said edaspidises tõlgenduses rahvumüüdi tüvitekstid. Mõnikord rõhutatakse ka teadlaste, eriti just ajaloolaste osa rahvumüüdi kujunemises ja kujundamises (Soysal, Schissler 2005: 1). Marek Tamm (2008) küll nendib, et eesti rahvusliku narratiivi kujunemisel on teadlaste panus olnud väiksem ja kandev roll on olnud loovisikutel, ent teadlased võivad narratiivi panustada ka kaudselt. Molly Andrews (2003: 46) on märkinud, et uurijad, keskendudes mõnele isikule või rühmale, esitavad oma publikatsioonides mõnda allikat teistest olulisemana. On oht, et nii tekib nõiarang: rahvumüüt rõhutab allikast sobivat osa, teadlane hoiab allikat uurides rahvumüüti fookuses, mis omakorda võimendab müüti.

Artikli allikate valik on paratamatult subjektiivne. Hülgasime esialgse idee keskenduda ainult n-ö tüvitekstidele, millel on tugev konstitutiivne ja regulatiivne mõju, kuna on vaieldav, kas tüvitekstid üldse on olemas, ja kui on, siis millised (Merilai 2017). Selle asemel oleme kasutanud eri žanritest allikaid, mille peamiseks valikukriteeriumiks on (võimalik) seos looduse ja eesti identiteediga. Oleme analüüsinud teabekirjandust, kooliõpikuid, turismi ja looduskaitse alast kirjandust, nüüdisaja näited pärinevad ka intervjuudest. Allikmaterjal pole sellega muidugi ammendatud:

¹ Selle uurimislooga kohta vt nt Undusk 1997, 2000, 2002; Annus 2000; Brüggemann 2002, 2003; Kukk 2003; Kaljundi jt 2015; Tamm 2018.

looduse/metsa ja eestlaste suhteid on palju kujutatud ilukirjandusteostes, mis selle artikli allikavalikust suuresti välja jäid, samuti pole me kasutanud nt nõukogude aja koduloolaste kirjutatud ega loodusmatku propageerivaid tekste. Teadlikult oleme kõrvale jätnud rahvustunnet loovad visuaalsed allikad, nagu kunstiteosed ja filmid, ning muusika. Looduse ja rahvusluse seosed võivad ilmnedä väga erinevatel viisidel ja nii võiksid tulevased uuringud laiendada identiteediloomes rolli mängivate žanrite ringi ja analüüsida erinevate žanrite koosmõju.

Metsarahva motiivi areng

Valgustajad, romantikud ja äratajad

Lätlaste ja eestlaste „rahvuseks kirjutamise” algtouge pärineb baltisaksa estofiilidelt, kes said inspiratsiooni saksa kultuurist. Mitmel eesti rahvusmüüdi motiivil on saksa eeskuju, mis on mugandatud Baltikumi kontekstile vastavaks (Plath 2008). Saksa rahvusnarratiivi alustatakse tihti germaani hõimude heroilise võiduga Rooma leegionide üle aastal 9 (Zechner 2011). Garlieb Merkel esitas samal moel Henriku Liivimaa kroonika põhjal Liivimaa loo, mille keskmesse asetus muistsete vabade eestlaste-lätlaste võitlus katoliiklike vallutajate vastu XIII sajandil (Merkel 1798). Merkeli narratiiv oli üles ehitatud sotsiaalsetele ja religioossetele vastuoludele, ent oma osa oli selles ka loodusel ja metsikusel. XVIII sajandil kujunes Euroopa romantismis ja sentimentalismis välja looduse juurde tagasipöördumise ideestik, mille raames loodud nn õilsa metslase kontseptsioon imporditi Baltimaadesse ja omistati metslus kohalikele elanikele (Plath 2008: 41). Tõsi, õilsate metslastena käsitleti tollaste talupoegade esivanemaid, kes justkui oleksid jäänud Euroopa tsivilisatsioonist puutumata (Jonuks 2009: 20). Seegi sobitus XIII sajandi pöördepunkti ideega, mille tagajärjel eestlased ja lätlased tsiviliseeriti ning ürgne seos loodusega kadus (Plath 2008: 46). Siiski säilis nende kunagiste vabade ja metsikute rahvaste meelelaadi jälgi rahvalauludes, mis inspireeris Johann Gottfried Herderit väärtustama romantismi vaimus tundeküllusega kohalikke laulutraditsioone (vt Herder 1773).

Tärgav eesti intelligents võttis XIX sajandi keskpaigas estofiilidelt üle rahvuse loomise (Laar 2005) ning asus kujundama oma lugu. On raske öelda, mil määral loodus ja mets mõjutasid toona eestlaste enesemõtestamist (XIX sajandi eelse aja kohta puuduvad allikad, mis selle üle otsustada lubaksid), kuid ilmselt tajuti neid olulisena pigem majanduse seisukohast (jaht, tooraine varumine) kui enesemääramise vahendina.

Teisalt sai mets paljude Põhja-Euroopa tekkivate rahvuste identiteedi osaks (Cosgrove 2003: 16). Ka Saksamaal hakkas XVIII–XIX sajandi vahetusel levima metsa mõistmine vaimse ja kultuurilise entiteedina, mitte ainult füüsilisena, formuleerudes hiljem rahvusliku metsa kujutelmaks: „[---] saksa rahvas vajab metsa nagu inimene vajab veini” (Zechner 2011: 19).

Metsa ja metsikuse väärtustamise heaks näiteks maastikul on Eesti mõisate ümber XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul loodud Inglise stiilis pargid, kus rõhutati

just (pseudo)looduslikke elemente: puistuid, grotte, mägesid jne (Hein 2007: 44). Samaaegselt vähenes Eesti metsade hulk drastiliselt, mistõttu mõisasüdamete pargid muutusid toonasel maastikul rohelisteks oasideks.

Olime juba mitu oja ületanud, ja ikka mööda kivisilda; Lätiga võrreldes, kus paekivi puudub, on see väga ebaharilik. Seal tehakse kõike puidust, siin seevastu, kus napib metsa, on kõik paekivist. [---] Tammemetsi, mis varem olid meie maal nii levinud, tuleb nüüd asjatult otsida. Meil pole neid enam, oleme nad maha raiunud, hävitanud! Vaid siin ja seal seisab mõni üksik, ja needki kaovad aina enam! Kes mõtleb siin metsaistutamisele? Kindlasti vaid vähesed, ja need vähesedki on alles viimastel aastatel sellele õilsale mõttele tulnud – aga meie metsade hävitamisest mõtlevad kõik! (Germann 2018 [1803]: 1023, 1031)

Metsade kadumine ja metsamaterjali raiskamine olid Eestis probleemiks muutunud juba varem. Vanim raiet piirav dokument pärineb 1297. aastast (Meikar 2010), süsteemsemalt rakendati raiepiiranguid alates XVII sajandist (Viies 1975: 10). Tõsi, nende piirangute eesmärk oli tarbepuidu säästmine, mitte aga metsa ökoloogiliste või esteetiliste väärtuste kaitse. XVIII sajandi lõpp ja XIX sajand oli üks intensiivsemaid metsaraieperioode Eestis. Puitu vajasid nii rajatavad mõisad ja linnad kui ka erinevad tööstused, nt viinaköögid. Metsade kadumise põhjusena märgiti ka eestlaste armastust puitaedade vastu (nt Hupel 1777: 104, 488), millele Karl Ernst von Baer lisas „meie rahva harjumuse ülesharimata maid puude ja võsa põletamisega vilja tootmiseks kohaldada”, samuti rehtede kütmise vilja kuivatamiseks ja pillava majade kütmise viisi, sest „eestlane, kes ei pea üheks ihaldusväärseks hüveks mitte sooja, vaid kuuma tuba, ei mõtle puude säästmisele”, mistõttu „linnade ja linnakeste naabruses pole enam ühtegi märkimisväärset metsa” (Baer 2013 [1814]: 24, 57). Seda ei käsitletud ta aga täielikult negatiivsena: „Metsad, mida meditsiini seisukohalt ikka veel liiga palju leidub, on kahjulikud, takistades õhu liikumist, eriti aga siis, kui nendes palju puitu kõduneb, nagu siin tavaliselt” (Baer 2013 [1814]: 92).

Ka talurahva suhtumine metsa oli eelkõige ratsionaalne ja pragmaatiline (nt Hurt 1879: 12). Sellele viitavad kõnekäänud ja vanasõnad, mis seonduvad valdavalt koriluse, küttimise ja puidu kasutusega (FES 2019: mets). XIX sajandi rahvapärimeses ei esine mets mitte eesti rahvale omase, vaid neutraalse või isegi negatiivse paigana: seal eksitakse, see on võõras, seal elavad metsloomad, kurjad haldjad (vt nt Loorits 1941). Metsa negatiivsele tähendusele viitavad ka väljendid *metsa poole*, *metslane*, *mine metsal* jt. Ka „Kalevipojas” ei pöörata loodusele ja metsale erilist tähelepanu, põhiline tegevustik toimub kultuurmaastikul: põllul, niidul jm. Mets esineb ainult seoses sellega, et Kalevipoeg raiub selle põllu tegemiseks maha. Metsale kui millelegi mittekultuurilisele viitab ka eestikeelses piiblitõlkes sõna *kõrve* metsa ehk inimtühja paiga tähenduses (Kents 1947: 10–12), mistõttu metsa võrdsustati barbaarsusega. Näiteks Kreutzwaldi erakirjas 1862. aastal sümboliseerib mets harimatust ja hoolitsematust, millest isaliku hoolega on siiski võimalik võitu saada: „Aga kui meie ühte metsalillekest parema aia mulla sisse istutame ja tema eest hoolt kanname, siis

tõuseb temast aega mööda üks uhke lill, mis palju ülem näita kui nurmel õitsevad vennad ja õed” (tsit Kruus 1940: 15).

Arusaam metsast kui millestki võõrast, harimatust ja hoolitsematust põimus XIX sajandi teises pooles katkestuse narratiiviga. Carl Robert Jakobsonil (1991 [1868]: 30, 45) esineb mets pimeduse ja valguse vahelises võitluses pimeduse esindajana: „[---] ligi tuhat aastat tagasi [---] veel palju Euroopa maid metsa pimedusega olid kaetud”. Seejärel pöörab ta aga asjad ümber: „Tõeste, see aeg oli Eestirahva valguse aeg!” Jakobsoni kõnes tulevad esile saksavaenulikud ja kirikukriitilised motiivid: metsa esitletakse pelgupaigana, sest „rahvas [tavatses] oma õppetajate eest ika metsa ära põgeneda” (Jakobson 1991 [1868]: 45). Sellele, et kirikukriitika ei tähendanud samaaegselt kristluskriitikat või laiemalt religioonikriitikat, viitab looduse ja religiooni seostamine XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse kirjanduses, kooliõpikutes ja kalendrites, kus looduse toimimist seletati kristliku maailmapildi kaudu. Juhan Kunderi õpikus ärgitatakse loodust tundma õppima, et seeläbi Jumala loomingut paremini mõista: „Looduse tundmine äratab meie sees usutundmise. [---] [o]led sa loodusega ka osastki tuttav, siis kaob su ebausk, mis tänini sind ehk vangistas” (Kunder 1877: 99).

Nii esinevadki loodus ja mets positiivsena vaid XIX sajandi romantikute (nt Friedrich Robert Faehlmanni) teostes ja müüdiloomes. Selles on selgesti jälgitav looduse poole tagasipöördumise teema, kuid väärtustatakse kultuuristatud, mitte metsikut loodust. Tõenäoliselt toetas mõtet eestlaste harmoonilisest sulandumisest ümbritsevasse kultuurmaastikku ka eestlaste pidamine põliseks talurahvaks.

Sajandivahetuse ideoloogilistes kirjutistes ei ole aga seos looduse või metsaga olulisel kohal. Näiteks otsib Juhan Luiga (1918) eesti muinasusule vasteid kaugelt Idast, sintoismist ja taoismist, aga mitte Eesti loodusest. Ilmselt piisaski toona romantikute kujundatud looduse positiivsest kuvandist ning pigem oli oluline näidata Eesti (muistse) kultuuri kõrgust, mitte niivõrd selle seost loodusega.

Eestlased ja loodus iseseisvas Eestis

Eesti iseseisvusperiood tõi kaasa märkimisväärseid muudatusi nii ühiskondlikus elus kui ka rahvusmüüdis, kus jäid domineerima kaks motiivi: töötav eestlane ja kangelaslikult kodu kaitsev eestlane. Loodus on seal pigem taustaks, peamiselt tõstetakse esile tööga loodud uusi väärtusi. „Tõe ja õiguse” esimesest osast leiame iseloomuliku kirjelduse:

See alalhoidunud põllulapp siin kaugel soosaarel mõjus kui muinasjutt. Ta tekitas imelikult omapärase ja koduse tundmuse. Sest seletamatagi oli äkki kõigil selge, et millalgi on siin inimene liikunud, tegutsenud, mõtelnud. Millalgi olid selle sööti- jäänud põllulapiga seotud inimese rõõmud ja mured. (Tammsaare 1981: 12–13)

Peale kirjanduse on tööga metsikule loodusele uue väärtuse andmist kirjeldatud ka talumeeste mõtteilmas: „Olen ise kurvaks tunnistajaks olnud ühel juhul, kui ilusa kuusemetsa raiumise puhul elatanud talumees veendumusega seletas, et nüüd

maastik ja ümbrus olevat läinud hoopis ilusamaks, kõik olevat nüüd ilus ja lage” (Reim 1940: 98).

Värske riigi identiteediotsingud ilmnesisid eriti just 1920. aastatel varasemale ajale vastandumise kaudu. Ennekõike torkab silma saksavastatus, millega sobitus muinasusk ja looduslähedus: „[P]agana usu kombesid kaitsesid enne sakslaste tulekut tammikuid. Sakslased jälle püüdsid kõike hävitada, mis seotud pagana usuga. Järelikult langesid nende viha alla esimeses järjekorras hiied, s.o. tammikud.” (Reim 1924: 62) Võõra võimu mõjuga seletatakse eestlaste kaugenemist muistse kuldajastu harmooniast loodusega ja seda, miks eestlased metsa ei armasta.

Et ka talupojad metsadele armu ei andnud, on loomulik: oli neil ju ainsaks võimaluseks metsasaaduste müügist seda pisut sisse teha, mis kõige vähemate tarvituste täitmiseks ära kulus, sest ta täis tööjõud ja aeg oli kõik mõisale ohverdatud ja et see alaline sunnitöö metsade rookimisel ja kütise põletamisel aastasadade kestvusel mitte armastust ja hoolekandmist metsade vastu kasvatada ei suutnud, on enam kui arusaadav (Daniel 1924a: 18).

Eesti rahvuspoliitika ja samaaegselt ka rahvusmüüdi süsteemsem loomine algas 1920. aastate lõpul. Äärmuslikku rahvuslust esindasid vabadussõjalaste liikumise kõrval Eesti Rahvuslik Klubi ning rahvuslastest koosneva liikmeskonnaga taaralased, kuid rahvuslus muutus 1930. aastatel ühiskonnas laiemalt oluliseks. Rahvusmüüdile pöörasid tähelepanu mõned teadlased, kellest aktiivseim oli folklorist Oskar Loorits (1932, 1939). Ent Looritsa töid hakati väärtustama alles 1980. aastate lõpul ja 1990. aastatel (Selart 2014: 155–157). Looritsa loodud narratiivis on olulisel kohal vastandumine indoeuroopa, ennekõike germaani identiteedile. Loorits iseloomustab eestlasi (laiemalt kõiki soomeugrilasi) passiivsete, alalhoidlike ja looduslähedastena, vastandina indoeurooplaste vallutushimule, tehnoloogialembusele ja linnakultuurile.

Arusaam eestlastest kui soomeugrilastest oli akadeemilises maailmas selleks ajaks juba levinud ja 1927. aastal loodud Fenno-Ugria Asutise kaudu oli hõimurahvaste liikumine saanud ka riikliku toetuse. Madis Arukask (2018: 108) märgib, et soome-ugri teema „puudutas ühiskonda ja selle eliiti märkimisväärselt”. Samal ajal näib mõju rahvuslikule identiteedile olevat vähemalt sel perioodil nõrk, sest nii kultuuris kui ka poliitilises elus toodi eeskujuks pigem Põhjamaid. Seda võib märgata ka loodushoiualases retoorikas, kus rõhutati „meie kodumaa põhjamaist ilu” (Haavaniit 1940: 63).

Ajastu tähtsamaks muutuseks rahvusmüüdi kujunemisel oli uue allikaliigi – rahvapärimuse – kasutuselevõtt. Varasemad autorid tuginesid Euroopa eeskujul suu- resti ajaloole: sealt oli võimalik leida kinnitusi nii kangelas- kui ka tööeestlase motiivile. Ajalooallikate põhjal loodud narratiivi täiendati rahvapärimusega küll juba XIX sajandil, kuid pärimusest kasutati motiive, mis sobisid ajalooallikatega. Pärimus on aga avatud rohkemateks tõlgendusteks ja see muutuski rahvusmüüdi domineerivaks allikaks alates 1920.–1930. aastatest. Sellele aitas kaasa ka noore vabariigi üldisem meelsus, mille raames väärtustati pigem „oma” rahvaluulet, mitte sakslaste kirja pan-

dud ajalooallikaid. Loodus on pärimuses küll märkimisväärsel kohal (vt nt Loorits 1941), kuid domineerib praktiline suhtumine loodusesse. Vähesed näited, kus maa-rahvas ülistab looduse ilu, järgivad paljuski ärkamisaegse kirjanduse stiili, tekitades küsimuse: kas sellises pärimuses kajastub kooliõpikutest ja populaarsetest lugemikest pärit tekst või ainult stiil ja sõnastus? Siin tuleb esile Loorits kui rahvusmütoloog, kelle kirjelduses oli eestlastel loodusega positiivne ja võrdne suhe: „Nõndaviisi on kujunenud soomesugu rahvaste usundi võib-olla kõige veetlevamaks jooneks just suur ja sügav loodustunne kuni harda ja anduva austuseni” (Loorits 1932: 66).

Tänu iseseisva riigi tekkele hakkasid n-ö etnilise looduse kontekstis (looduse tõlgendamine läbi rahvusliku perspektiivi) tegutsema ka looduskaitsejad ja metsateadlased. Tausta nende tegevusele lõi 1919. aasta maareform, mille käigus mõisamaad riigistati ja „700 aastase võõra valitsuse järgi said eestlased jälle oma maa ja metsade peremeesteks” (Daniel 1929: 21) – ka akadeemilistes tekstides käsitleti Eesti metsanduse ajalugu rahvusmüüdi raamistuses. Teisest küljest räägiti sel perioodil Eestist kui metsasest alast vaid minevikku vaadates, sest metsamaa ulatuseks arvati olevat umbes 18–20%. Metsade hävimise põhjustena nähti nii seda, et „suur osa meie metsadest läheb vedurite korstnate kaudu õhku”, kui ka üldist puu tarvitamist, liiprite ja telegraafipostide uuendamist, ehitust, vabrikuid, mis puitu ümber töötlevad (Lutheri vabrik), peale selle ka laevaehitust (Daniel 1924b: 79, 80).

Metsarahva motiivi levimise seisukohalt on huvitav 1930. aastal toimunud VIII Eesti metsateadlaste päev, kuhu oli kutsutud kõnelema ka folklorist Matthias Johann Eisen, et ta võimaldaks „pilti saada metsast niisugusena nagu see peegeldub meie rahva hinges” (Daniel 1931: 11). Eiseni ettekanne (1931: 14–15) kinnitas, et „mets oli muistsetele eestlastele püha paik – mõni oli püham, teine vähem [---], nagu meie päevil kirik, nii oli endisel ajal hiis, hiiemets „taabu””. Ettekandele järgnes elav diskussioon, mille käigus Eisen märkis, et „üldiselt on rahvalauludes õige vähe teateid metsa kohta” ja et need on „enamasti kõik hilisemal ajal ellu tekkinud”. Hoolimata sellisest skeptilisest hinnangust nentis metsateadlane Karl Verberg (Kaarel Veermets):

[---] vanal ajal oli rahval suur lugupidamine metsa vastu. [---] See kord oli metsakaitse mõttes väga soodus metsale. [---] Kuuldavasti on uuemal ajal tekkinud üks vool, mis taaraisu nime kannab, mille põhimõtted vististi veel täitsa välja töötatud ei ole. Kas ei oleks metsameestel põhjust praegusel ajal selle uue vanaaegse taaraisu põhimõtteid levitama hakata rahva seas? Siis tekiks rahval teine vaatekoht metsa suhtes ja sel põhjusel oleks võimalik metsa rohkem kaitsta kui määruse põhjal. Ma arvan, et metsamehed peaks õige tähelepanelikkudeks vanaaja taaraisu poolehoidjateks saama. (Eisen 1931: 26)

Sealt alates olid sedalaadi rahvusromantilised, autentsust rõhutavad seisukohad metsateadlaste ja looduskaitsete sõnavõttudes tihti esindatud. Seejuures on huvitav, et 1925. aastal kujunenud taaralaste filosoofias olid mets ja loodus tegelikult teisejärgulised, esinedes eelkõige metafoorina – nende ideaaliks oli kultuuristatud loodus, nagu XIX sajandilgi. Samal ajal sai rahvuslus taaralaste käsitluses esmakordselt

kristlusevaenuliku vormi: „Nii see on – kahte jumalat ei saa teenida: Kristust ja Eesit. Emb-kumb – kas ollakse hea kristlane ja halb eestlane.” (Loomulikul teel: 14). Ka metsandusalastesse tekstidesse tekkis 1930. aastatel kristlusekriitilisi hoiakuid (nt Sikk 1932: 393; Viator 1936: 38), mida veel 1920. aastate alguses märgata ei olnud.

Metsakaitse kõrval algas 1930. aastatel loodusturismi edendamine, mille taustaks oli ühelt poolt romantiline arusaam linnast kui ebaloomulikust ja ebatervislikust elukeskkonnast, teiselt poolt aga juba sajandivanune turismitraditsioon. Kui varem, XVIII ja XIX sajandil, oli arendatud linnades asuvaid parke (nt Tähtvere park Tartus, Kadriorg Tallinnas), kus oli „võimalik unustada oma igapäevased mured ja nautida vaba looduse mõju ning arendada oma ilumeelt” (Suur 1938: 40) ja oli „isegi lubatud muru peal lebada” (Lint 1938: 110), siis sel ajal liikus tähelepanu linnalähedastele (puhke)metsadele. Seoses 1930. aastate teisel poolel pingestunud välispoliitilise olukorraga populariseeriti järjest laiemalt siseturismi (nt taludes suvitamist): 1938. aastal loodi Loodushoiu ja Turismi-instituut, korraldati metsapäevi, metsateemadel hakati rääkima koolitundides, laiemalt hakkasid levima rahvapärased teosed metsandusest, matkakultuurist ja loodusturismist (nt Kompus 1939). Selle eesmärk oli eestlastele metsa omaseks tegemine, kuna looduses viibimine muul kui praktilistel eesmärkidel oli võõras: „Paarikümne aasta eest veel piisas küllaldaselt pargist üksikute lilleparterridega, väheste alleede ja kõnniteedega geomeetrilises stiilis, kuhu tuldi hulgana jalutama, otsima muid meelelahutusi ja kus isikut, kes püüdis loodusele lähemale tungida, peeti hellitatud elukunstnikuks ja unistajaks” (Seidra 1938: 80). Sisuliselt sai 1930. aastatel alguse linnainimesele suunatud looduses teadliku, aktiivse puhkamise kultuur, mida arendati edasi nõukogude ajal.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et esimesel iseseisvusperioodil pandi alus etnilise looduse ideestikule. Selle taustaks olid linnastumine ja looduse romantiseerimine, looduse mõju tervisele ja alates 1920. aastate lõpust ühiskonnas esile kerkinud rahvuslus. Kui 1920. aastatel seostati eestlaste looduslähedus kadunud kuldajaga, siis 1930. aastatel toodi see suhe lähiajalukku („veel hiljuti”). Rahvuslikku seost loodusega põlistati erinevates valdkondades turismist ja loodushoiust kuni ilukirjanduse ja linnaplaneerimiseni. Vastavate tekstide stiil ja agenda osutavad siiski, et tegemist oli eelkõige haritlaste seisukohtadega, millel laiem ühiskondlik vastukaja (veel) puudus.

Nõukogude periood – vanad motiivid uues kuues

Nõukogude ajal jäi rahvusmüüdi selgroona püsima võitlus iseseisvuse eest, nüüd küll marksistliku klassivõitluse raamistuses, ent sellele lisandus uusi motiive (vt lähemalt Annus 2019). Näiteks soojendati Hruštšovi-aegse religioonivastase kampaania käigus üles XX sajandi algusest pärit ateistlike eestlaste motiiv: eestlasi hakati kujutama usuleige ja antiklerikaalse rahvana (Remmel 2016). Nõukogude ajal kujunes erinevate tegurite mõjul välja ka eestlaste intiimse loodussuhte motiiv.

Esimeseks teguriks oli 1960.–1970. aastatel eestlaste soome-ugri päritolu populariseerimine. Kui iseseisvusajal idealiseeriti Põhjamaid, siis nüüd pöördus pilk itta, keelesugulaste poole (vt Kaljundi 2018). Soomeugrilusest sai peagi oluline kultuuriline marker. Kristin Kuutma (2005: 55–56) on nimetanud seda „imaginaarseks

soome-ugri seinaks”, millega eestlased kaitsesid end nõukogude kultuurilise hegemonia eest. Soome-ugri suuna esilekerkimisel võib näha erinevaid põhjusi: esiteks oli soome-ugri päritolu juba iseseisvusperioodil teaduslikult põhjendatud ja hareduse kaudu omaks võetud; teiseks soodustas nõukogude ideoloogia kultuuriliste juurte otsimist Nõukogude Liidu aladelt. Lisaks pakkus väikerahvaste etnograafiline uurimine võimaluse tegeleda millegi eksootilise, kuid siiski „omaga”. Sisuliselt taas-elustus (enesekohane) õilsa metslase kontseptsioon. Kui varem seostati eesti rahvust ja loodust muistsete eestlaste kaudu, siis nüüd tekkis seos loodusega soomeugriluse kaudu. Samal alusel hakati eestlasi võrdlema indiaanlastega (Kaljundi 2018), millele aitasid kaasa nii algupärased (Omar Volmeri „Tomahookide aeg”, 1980) kui ka tõlkelised indiaaniteemalised teosed. Selle kõige koosmõjul kinnistus arusaam eestlastest metsavööndi rahvana: „Hiied ja pühad puud kujunesid Eestis kesksseteks austus- alusteks küllap seepärast, et oleme põline metsavööndi rahvas” (Relve 1982a: 313).

Loodusrahvaste kultuuri väärtustamine mõjutas nii kunsti, kirjandust, muusikat kui ka teisi loomevaldkondi. Mitmed loomeinimesed olid seotud 1966. aastal loodud Eesti Looduskaitse Seltsiga, mida juhtis kultuurihuviline looduskaitseja ja -teadlane Jaan Eilart, „keda iseloomustas kirglik huvi nii kultuuriloo kui ka kultuuritegelaste kaasamise vastu ning kelle nägemuses oli kunstil, kirjandusel jne oluline roll keskkonnakaitse ideede levitamisel” (Kaljundi 2018: 102). Seltsi tegevuses põimusid looduskaitse ja (kultuuriloo sildi all) rahvuslikud eesmärgid. Sellise kombinatsiooni ühe väljundina hakkasid alates 1970. aastatest populaarses ajakirjas Eesti Loodus ilmuma folkloristide artiklid metsast ja rahvapärimestest, milles kasutati ja arendati edasi iseseisvusaegseid (nt Eiseni, Looritsa) kontseptsioone. 1960. aastate Eesti Looduses eestlasi ja loodust veel ei seostatud. 1970. aastate artiklites oli seos eestlaste ja looduse vahel juba ilmne, esialgu sugulasrahvaste kaudu minevikku projitseerituna, ent peagi ka kaasaajast kõneledes: „Ometi oleme põliste metsaelanikkude järeltulijad” (Viires 1975: 7).

Intellektuaalne, loodust väärtustav käsitlus kajastus ka looduskirjanduses: iseseisva vabariigi päevil „ökoloogilistes etüüdides”, reisikirjades ja matkakirjeldustes, pärast sõda loomalugudes ja looduskirjeldustes (nt Johannes Piiper, Richard Roht, Eerik Kumari jt). 1970. aastatel tõusis esile loodusevahendajate uus põlvkond (nt Fred Jüssi, Rein Maran jt), kes tõi looduskirjeldusse uue, rõhutatult isiklik-intiimse vaate, milles domineerisid hoopis filosoofilised, mitte niivõrd esteetilised või ühiskondlik-majanduslikud küsimused (Tüür, Maran 2005: 264). Loodusevahendajate mõju kohta on Hendrik Relve (1982b: 231) täheldanud: „Loodusega suhtlemine vahendajate kaudu näikse tänapäeval juba valitsevat loodusega vahetu suhtlemise üle. Vahetalitajad valmistavad ette arvamusi ja hoiakuid, mida puhkepäevasele loodusretkele suundunud inimene alateadlikult arvestab.”

Kui „soome-ugri sein” ja looduskirjandus pakkusid loodusrahva kontseptsiooni kujunemisele intellektuaalse tausta, siis teine märkimisväärne aspekt oli seotud üha enam linnastuvate „põliste metsaelanike järeltulijate” metsapraktikatega, st loodusturismi erinevate vormidega. Nii nagu iseseisvuspäevil, kaebasid nõukogude ajalgi tervishoiu ja looduskaitse eestkõnelejad üha kasvava linnastumise ja loodusest kaugenemise üle. Kui Eesti Vabariigi algusaegadel elas linnades umbes veerand rahvas-

tikust, siis 1970. aastatel juba kaks kolmandikku (Beltadze 2012: 12). Rahvastiku-teadus käsitles linnastumist kasulikuna, kuna see võimaldas parandada „elanikkonna kultuurilist ja elukondlikku teenindamist” (Laas 1964: 176). Looduskaitsejate erialakirjanduses oli loodusest eraldatud linnaelanik pigem negatiivne nähtus: „Huvi puudust looduse vastu aitab süvendada suure osa inimeste elamine linnades, kus juba urbaniseerunud miljöo ise mõjub kalgistavalt inimese hingeelule ja emotsioonidele” (Kumari 1973: 158). Looduses, st „linnast väljas” viibimist seostati puhkuse ja vaimse tervisega – neid väärtusi edastab näiteks toona ülipopulaarne linnainimeste üle ironiseeriv film „Mehed ei nuta” (1968). On huvitav, et erinevalt tänapäevast toodi looduse väärtustamisel eeskujuks Lääne-Euroopa: ornitoloog Eerik Kumari (1967) märkis inglaste kommet käia nädalavahetuseti linde vaatlemas, samal ajal kui Eestis oli „neid puhkajaid, kes metsa lihtsalt jalutama lähevad, [---] äärmiselt vähe” (Palm 1983: 26).

Loodusturismi arengule aitas kaasa kaitsealade ja rahvusparkide loomine (1971. aastal esimesena Lahemaa rahvuspark), samuti looduskaitsejate endi huvi tutvustada hästi tuntud silmapaistvate objektide kõrval kohalikku loodust: „Nii hakkame üle saama sellestki kohati kahjuks veel väga levinud praktikast, et õpilastele näidatakse arvukatel kooliekskursioonidel küll meie vabariigi suuremaid linnu, peale selle võib-olla ka Pühajärve, pankrannikut ja Saaremaad, kuid lähema ümbruse kauneid paiku – ilusaid mägesid, orge, metsi, parke ja järvekesi ei õpeta vaatama, nägema, hoidma ja kalliks pidama keegi” (Poots 1959: 57–58).

Loodusturism elavnes 1970. aastatel, mil asulate ümber hakati arendama nn puhkemetsi, kus loodi vastavad tingimused pinkide, lõkkepaikade ja matkaradadega (Kumari 1973: 347). Huvi loodusturismi vastu suurendasid hüppeliselt kaks ühiskondlikku muutust: 1966. aastal rakendunud viiepäevane tööpäev ning alates 1971. aastast suurenenud autode müük elanikkonnale (Margus 1983: 101). Paradoksaalsel kombel on linnaelanike looduslähedus vältimatult seotud ökoloogiliselt kahjuliku transpordiga: autoomanikud puhkasid looduses üle kolme korra rohkem kui need, kel isiklik liiklusvahend puudus (Lausmaa 1983: 30). Olukorda iseloomustati kui „turismipalavikku”, mille tagajärjel tekkis „isemasti motoriseeritud rännumees, nn tunniturist”, kes nõustus bussist või autost lahkuma mitte kauemaks kui üheks tunniks ning mitte kaugemale kui 500 meetrit (Ranniku 1976: 285), ja „üksikud linnamiljööst tulnud üksildust otsivad lõõgastujad asendusid sügiseti marjasoodes hiigelarvudeni ulatuvate inimhulkadega, tekitades juba tõsiseid probleeme” (Aruja 1983: 66).

Kokkuvõttes seoti nõukogude ajal looduskaitse eesmärgid tihedalt kultuurilistega ning retoorikasse sügenes intiimne suhe loodusega koos filosoofiliste ja looduskaitsealaste küsimustega. See kõik lubas Hendrik Relvel (1982b: 231) prohvetlikult sõnastada: „Kujutlen, et kord tulevikus võib looduskülastuste arv olla samasugune kultuurinäitaja, nagu seda on praegu ametlike kultuuriasutuste puhul.” Eelkirjeldatud aspektid löid aluse eestlase kui metsarahva kontseptsiooni väljakujunemiseks.

Taasiseseisvumine ja selle järgne aeg

1980. aastail aktiveerusid keskkonnaliikumised kogu Ida-Euroopas väga erinevate juhtumite tõttu: Ukrainas toimus Tšornobõli tuumakatastroof, Lätis ujutati Daugava jõele ehitatud tammiga üle suured alad, Armeenias suleti avalikkuse survele Metsamori tuumaelektrijaam pärast Spitaki maavärinat jne (vt nt Stewart 1992; Dawson 1996; Auer 2004). Eestis kujunes 1980. aastate keskpaigaks olukord, kus nõukogude suurtööstus ja sellega kaasnenud sisseränne ohustasid üheaegselt nii kohalikku looduskeskkonda kui ka rahvuslikku identiteeti. See tugevdas looduskaitseliste ja rahvuslike ideede põimitust ja tipnes 1987. aastal nn fosforiidisõjaga ning viis selleni, et eestlastest hakati rääkima kui metsarahvast. Sõnaühend *metsarahvas* oli tegelikult kasutusel varemgi, ent teises tähenduses, märkides eelkõige metsaelanikke, st linde ja loomi (vt pilti 1), aga ka metslasi, metsas töötavaid või metsakülades elavaid inimesi. Meile teadaolevalt on üks esimestest kordadest, mil sõna *metsarahvas* esineb eestlasi iseloomustava etnilise kategooriana, 1988. aasta detsembris Eesti Raadio saates „Mõttekiir” (Soots, Valk 1988), kus eestlastest kui metsarahvast rääkis arheoloog Heiki Valk. See peegeldab ilmselt 1980. aastatel intellektuaalide kitsamates ringkondades käibinud mõistet, mida trükisõnas ei kasutatud. Sellele, et mõte langes viljakale pinnasele, viitab sõna üha suurenev esinemissagedus eestikeelses kirjasõnas (vt tabelit 1). Eriti kerkis see esile XXI sajandi teisel kümnendil toimunud metsadebatis.

Pilt 1. A. Saldre joonistus „Metsarahvas koristustööl”. Lasteajakirja Täheke 1960. aasta mainumbriga esikaas.

Tabel 1. Märksõna *metsarahva** esinemine eesti perioodikas aastakümnete kaupa andmebaasi Digar otsingu põhjal (Digar. Eesti artiklid, 25. V 2020). Otsing ei arvestanud sama mõtet teisiti sõnastatuna, samuti tuleb arvestada, et varasemaid tekste on vähem digiteeritud.

Kümnend	Sõna <i>metsarahvas</i> esinemissagedus
1890–1899	1
1910–1919	2
1920–1929	3
1930–1939	10
1940–1949	5
1950–1959	5
1960–1969	30
1970–1979	14
1980–1989	8
1990–1999	39
2000–2009	241
2010–2019	2035
2020	211

Kuigi Eestit peetakse tänapäeval Euroopa üheks ilmalikemaks maaks (Pickel jt 2012), on metsarahva kontseptsiooni arengus tähtsal kohal ka religiooniga seonduvad aspektid. 1980. aastate lõpu religioonibuumi ajal kerkis esile maausuliste liikumine. 1980.–1990. aastail keskendus maausuliste tegevus pigem religioossele poolele: taastati hiisi, propageeriti maausku kui eestlaste põlist ja traditsioonilist religiooni ning algatati üldisem usuvabaduse teemaline diskussioon (Västrik 2015). Alates nullindatest rõhuti üha enam hiite kaitsmise vajadusele, toonitades, et tegemist on eestlaste põliste looduslike pühapaikadega. Ajalehtedes avaldatud sajad artiklid, hiite kaitseks kogutud allkirjad ning korraldatud kontserdid tõid maausuliste liikumise laiemalt avalikku teadvusse, eriti seetõttu, et seda ei esitletud mitte niivõrd usuühendusena, kuivõrd kultuuripärandi hoidmise ja kaitsmisega tegeleva organisatsioonina. See muutis ühenduse vaated vastuvõetavaks ka inimestele, kes end tegelikult maausulistena ei identifitseerinud, ja pani aluse liikumise populaarsusele (vt Jonuks 2017). Kui algul oli maausuliste retoorikas oluline vaimne kultuuripärand, siis samal ajal hoogustuva metsade kaitsmise ja järjest selgemat kuju võtva ning ajatuna esitletud eestlaste kui metsarahva kontseptsiooniga sobis hästi looduse pühaduse argument, mis puudus 15–20 aastat varem toimunud fosforiidisõja aktsioonis: „Hoolimata põlluharimistavade juurdetulekust üle kolme aastatuhande tagasi, 700aastasest kristlikust ikkest, sovetlikust ning kapitalistlikust tarbimismaaniast, on metsa pühadus ja puude kummardamine jäänud isegi linnarahva sügavatesse hingesoppidesse” (Liiv 2003).

Maausu identiteedipoliitika õnnestumist tõendavad nii statistika kui ka intervjuud. 2014. aastal läbiviidud küsitlus tuvastas, et kuigi vaid 4% küsitletutest nimetas end maausuliseks, nõustus üle 60% vastanutest väitega, et maausk on eesti rahva tõeline usk (RSE 2014). Siin ilmneb teinegi rahvusnarratiivi motiiv, lugu eestlastest kui usuleigest rahvast (Remmel 2013). Samal ajal kui uuringud tuvastasid tradit-

sioonilise kristluse kahvatunud mõju, tuli küsitlustulemustes esile erinevate mitte-institutsionaalsete uskumuste (nt looduse hingestatus) ning praktikate populaarsus. Selle tagajärjeks on olnud iselaadne identiteedimatemaatiline tehe: usuleigid eestlased + eestlased kui metsarahvas = mets on eestlase kirik. See leiab metsarahva identiteediloomes palju kasutust: „Eestlase usuleigus on siiski suhteline, sest kaugelt on tunda meie rahva metsausku” (Mäe 2018). Ilmselt tuleneb „metsausu” ja kristluse vastandamine nii rahvumüüdis esinevast kristlusekriitikast kui ka maausuliste kristlusevastasest retoorikast.

Metsal, rahvusel ja religioonil on kolm puutepunkti. Esiteks arvamus, et eestlaste seas on laialt levinud animistlikud uskumused ja hoiakud. Võib märgata huvitavat muutust: kui esimesel iseseisvusajal viidati animismile minevikuvormis („veel eelmisel sajandil”), siis ilmselt praeguse uskumustealase statistika² kajastuse tõttu meedias on animismi teema liikunud minevikuvormist olevikku. Teiseks, funktsionalistlikust aspektist tajutakse, et nii loodus kui ka religioon (kirikud) pakuvad lohutust, kindlust ja endasse süüvimiseks vajalikku vaikust, st need on eksistentsiaalselt tähtsad kohad, mistõttu on nii loodus kui ka eestlaste suhe loodusega omalaadne eksistentsiaalne ressurss. Seetõttu võib märgata seni negatiivsete väljendite kasutamist positiivses tähenduses, näiteks tõlgendades ütlust „Mine metsa!”: „Et see on ju tegelikult mõeldud selleks, et mine ja tee ennast korda, tee ennast korda, tee oma mõtted korda...” (Luule, 53-aastane naine) Kolmandaks, metsa ja religiooni seotust tajutakse esteetilisel tasandil: see tuleneb kirikute ja pea kohal koolduvate puudega metsaradade visuaalsest sarnasusest, hämarusest ja vaikusest. Samal ajal näib religioossus loodusega seonduvas kontekstis esinevat peamiselt metafoorses tähenduses: religioon on muutunud n-ö vähem religioosseks ning on kasutusel vaid viitena eksistentsiaalselt olulisele.

Kuid identiteet ei kujune ainult enesekohaste ideede kaudu, vaid ka võrdluses teistega. Taasiseseisvunud Eesti võttis suuna läänelikule arengule, rõhutades loodus-suhtes identiteeti jällegi läbi vastanduse. Võrdlus metsavaese (Lääne-)Euroopaga aitas kujundada arusaama Eestist kui puutumatusena säilinud rohelisest oasist: „Head suhted loodusega tõstavad tänapäeval meie rahvusvahelist mainet, mis aitab meelitada Eestisse looduslembeseid külalisi” (Soots 1991). 1990. aastatel toimuski pööre. Kui varem oli eestlasliku loodussuhte retoorika suunatud pigem omamaisele publikule, siis nüüd hakati Eesti loodust turundama rahvusvaheliselt. Müüdiloomesse tekkis uus jõud – reklaamitööstus, mille fantaasia ja võimaluste kõrval kahvatus kogu senine Eesti identiteediloomes. Esile kerkis Eesti kui uue rohelise Eedeni motiiv, mis rääkis siinsest puutumatus loodusest nii loodusturismi kui ka (vaimse) tervise tugevdamise kontekstis (vt pilti 2). Koos eripärase loodussuhte motiiviga luuakse mulje iidsetest aegadest pärinevast, „autentsest” teabest (nt rahvameditsiin), mida kasutatakse seejärel kohaliku toodangu n-ö ökostamiseks (vt pilti 3). Nii uue Eedeni kui ka eestlaste eripärase loodussuhte motiiv on paratamatult mõjutanud ka siseturgu.

² Religioonisotsioloogilises uuringus „Elust, usust ja usuelust” (EUU 2015) nõustus 63% eestlastest väitega, et taimedel on hing. Intervjuude alusel võib öelda, et suure tõenäosusega tähendas enamik nõustuvaid vastuseid lihtsalt seisukohta, et taimed on elus, mille tõlgendamine animismina on küsitav.

Pilt 2. Internetilehe Visit Estonia reklaampilt ja juurdekuuluv tekst: „Eesti stressitalutaja. Lase puhtal Eesti loodusel oma stressi leevendada. Oleme leppinud sellega, et stress on meie elu normaalne osa. Kuid see ei pea nii olema. Eesti stressitalutajal on sellele vastumürk.” ([2017] <https://www.visitestonia.com/en/stressbuster> (29. X 2019))

Mets
7% Must "metsa-IPA"

Eesti metsast inspireeritud must IPA; pruulitud kuusekasvude ja mustikatega.

Maltse: Esimeses söömuses on rikkalik tistruseline humal ja kuusekasvude hapukas nüanss. Järgnevad marjad – mustikad, vaarikad ja punased sõstrad. Neile sekundeerib tugev mörudus. Lõpus lisanduvad rikkalikule karamelljale linnasemaltsele kerged kohvinoovid.

Loe veel—

Pilt 3. Põhjala pruulikoja õlle reklaampilt ja juurdekuuluv tekst: „Mets on eestlase kirik ning selle mõju Eesti kultuurile ja toidule väljendub ka paljudes meie õlledes. Forest Series õlledes kasutame rahva- meditsiinist või Eesti köögist tuntud metsaande, mis lisavad neile üllatavaid maitse- ja aroomi- nüansse.” (<https://pohjalabeer.com/et/forest-series> (29. X 2019))

Reklaamitööstuse kõrval on nende ideede kõige mõjukamaks kandjaks jätkuvalt eestikeelne identiteedikirjandus ehk eestlust käsitlev populaarteaduslik või ilukirjandus. 1990. aastatele ja XXI sajandi algusele oli iseloomulik nõukogude ajal põlu all olnud autorite teoste avaldamine (Oskar Loorits, Uku Masing), kelle ideid kasutati intellektuaalse tõestusena sellest, et eestlased on loodusrahvas. Hakkas ilmuma ka uut originaalset identiteediloomet, nt maausuliste ühendus arendas edasi eestlaste kui Euroopa viimaste loodusega erilist sidet hoidvate paganate kuvandit (nt Kaasik 2011: xii). Sellel laineharjal ja järel kujunes eestlaste loodussuhe mitmete loomeinimeste meelisteemaks (nt Kristiina Ehin, Hasso Krull jpt), ent XXI sajandi esimesel kümnendil tõusis peamiseks uue põlvkonna identiteedikirjanikuks Valdur Mikita. Sarnaselt Lennart Meri „Hõbevalgega” kasutab Mikita oma müüdiloomes viiteid teadusele, jättes sellega lugejale mulje (populaar)teaduslikust käsitlusest. Arendades edasi maausu eestkõnelejate propageeritud eestlaste kui erilise loodussuhtega rahva ideed, on Mikita narratiivi keskmesse asetanud kogu metsavööndi ning spetsiifiliselt Eesti looduse. Kõik eelnev on põimitud läheneva või juba alanud ökokatastroofi motiiviga (vt Kaljundi 2018). Selle tulemusel tõstab Mikita Eesti ja eestlased muust maailmast esile, luues niimoodi atraktiivse ja kergesti omaksvõetava narratiivi. Sellele osutavad tema teoste müüginumbrid, veel enam aga see, et Mikita ideid kasutavad inimesed, kes tema teoseid lugenud ei ole.

Metsarahva motiivi on aktuaalsena hoidnud pea kogu taasiseseisvumisperioodi kestnud debatt Eesti metsanduspoliitika üle. Tõusude ja mõõnadega kulgenud arutelu teravnes 2015. aastal (Lõhmus 2018), võttes avalike pikettide ning protestidena (nn Tallinna hõberemmelga juhtum 2017. aastal ehk Haabersti ristmiku ümberehitamise käigus maharaiutavate puude kaitsmine (vt ka Annist 2020 [ilmumas]) või nn Emajõe kett ehk Tartus Emajõe ääres toimunud meelevaeldus puidurafineerimistehase rajamise vastu 2018. aastal (Kõiv 2020)) pea omaaegse fosforiidisõjaga võrreldavad mõtted ja andes tõe kodanikuühenduste tekkeks (nt Eesti Metsa Abiks 2016. aastal). Selle käigus on eestlaste loodussuhe ülenenud rahvuslikuks väärtuseks, mis kõrvuti keskkonnanahoiu põhjendustega on suutnud mõjutada ka poliitilisi otsuseid, nt loobumist puidurafineerimistehase ehitamisest Emajõe äärde. Üheks argumendiks nii eestlaste „metsarahvuse” tõendamisel kui ka metsanduspoliitika kammitsemisel on viide Eestile kui ajalooliselt metsasele maale. Siin artikliski välja toodud andmed näitavad, et viimase kolmesaja aasta jooksul on suurem osa Eesti pindalast olnud kasutusel pigem kultuurmaana ja peamiselt nõukogude ajal on toimunud märkimisväärne metsasuse kasv. Ilmselt aitas viimasele kaasa endiste põllumaade kasutusest väljajäämine nii linnastumise kui ka kollektiviseerimise tagajärjel, eriti 1960. aastatel. Mõningal määral on uut metsamaad lisandunud ka 1990. aastatel vähenenud põllumajandusliku tootmise tõttu (Raig 2017). Metsasus suurenes ka tänu piiritsoonile ja Nõukogude armee polügoonideks reserveeritud ulatuslikele aladele. Hoolimata hindamiskriteeriumide muutusest on selge, et võrreldes esimese iseseisvumisperioodiga, mil Eesti metsasust hinnati ca 20%-le, suurenes Eesti metsasus 2006. aastaks enam kui kaks korda (Pärt 2008). See asjaolu peidab endas märkimisväärset ideoloogilist dissonantsi – nõukogude perioodi suhtutakse negatiivselt, ent

samal ajal on see andnud aluse eestlaste identiteedi ühele osale, mida tajutakse eranditult positiivsena.

Metsarahva motiivi juurdumist on soodustanud loodusturismi arendamine, nt Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) haldusalas olevate matkaradade kaudu, mis võimaldavad põgusat ja turvalist loodussuhet ning esteetilist kogemust, kuivõrd matkarajad ei kulge mitte metsikus looduses, vaid visuaalselt ja hariduslikult hoolikalt planeeritud keskkonnas (veesilmad, kaunid vaated jne). RMK aktiivne kuvandikampaania, kus kasutatakse just rahvuslikke motiive, teeb loodusega suhtlemise üsna kergeks ja see kajastub ka RMK puhke- ja kaitsealade külastuste statistikas: 2018. aastal külastati neid 2 700 000 korda (RMK aastaraamat 2018: 44), hinnanguliselt üle 75% külastajatest on siseturistid (Ehrlich 2013: 26).

Kokkuvõte

Selle artikli eesmärk ei olnud uurida, kas eestlane on metsarahvas, vaid vastata küsimusele, kuidas sellise identiteedini on jõutud. Identiteet kujuneb erinevate ühiskondlike väärtushinnangute põhjal, mille kombineerimisel luuakse üks või mitu lugu. Need lood toimivad pidevas vastasmõjus ühiskonnaga, milles nad tekkinud on. Lisaks on need lood ühtaegu kõnekad allikad oma ajastu ja ühiskonna kohta. Ka metsaeestlaste kontseptsioon kujunes pika aja jooksul ja mittelinearse arengu tulemusena, kajastades erinevaid ühiskonnas toimunud muudatusi.

Rahvuse ja looduse seostamine ulatub tagasi XVIII sajandisse, Euroopa valgustusaega, kuid Eestis tuli see seos tugevamalt esile pärast maareformi 1919. aastal, mil omandisuhe kohaliku loodusega põhjalikult muutus. Just 1920.–1930. aastatel võib märgata rahvusliku looduse motiivi arengut, eriti looduskaitsejad leidsid kultuurist tuge looduskaitsele eesmärkidele. Sealtpeale ongi eesti rahvusmüüdi oluliseks osaks jäänud looduskaitse aspekt, mis sobilikul hetkel kerkib esile eri vormides. Konkreetne arusaam eestlastest kui metsarahvast sõnastatigi ilmselt alles 1980. aastate looduskaitsetemaatika kontekstis.

Looduse ja looduskaitsega haakub identiteediloomes üpriski universaalne rahvuslik vastandumine. Esiagne saksavastatus laienes iseseisvusperioodil maailma-vaateliseks soomeugrilaste ja indogermaanlaste vastandumiseks. Nõukogudeaegne vastandumine oli suunatud slaavlaste vastu, seda eelkõige kultuurilise püsijäämise nimel, milles mängis rolli ka seos loodusega. Pärast taasiseseisvumist vastandutakse looduse ja metsa kaotanud Euroopale. Vastandumine ja loodushoid põimuvad loodusrahvuslikuks maksimiks: loodust kaitstes kaitseme eesti kultuuri.

Loodusrahvuse teke on aga seotud palju üldisema viimastel sajanditel toimunud muutusega: mets on globaalselt saanud negatiivse või neutraalse tähenduse asemel üheselt positiivse. Seetõttu on maailmas teisi rahvusidentiteete (näiteks saksa, rootsi või soome), kus intiimne loodussuhe on oluline. Metsa positiivseks muutumine asetub antiurbanistlikku paradigmasse, kus pealtnäha väärtustatakse metsikut loodust, kuid tegelikult hinnatakse kultuuristatud loodust – loodussuhte autentsuse etaloniks on kujunenud XIX ja XX sajandi alguse külaühiskond (vt ka Laanes 2012).

Pastoraalne maastik suhestatakse kauge minevikuga (nn kuldajastuga) ja seda tajutakse rahvusele iseloomulikuna. Mets on sealjuures vaid identiteediloo me taust ning ei kajasta mitte „otsest suhtumist loodusesse, vaid pigem ettekujutusi sellest, milline see suhe pidanuks olema” (Valk 2005: 40).

Metsa positiivne renomee on avanud tee uuteks tõlgendusteks ning teinud metsa oluliseks ka tervise, religiooni ja teiste valdkondade jaoks, samuti leidnud laialdast kasutust ökokogukondades ja kaasaegses paganluses, reklaaminduses ja turismis, ning eriti selgelt identiteedikirjanduses. Samal ajal esineb metsa mõiste (ja looduse mõiste üldisemalt) pigem abstraktsioonina, mille abil mingeid seisukohti paremini turundada.

Metsarahva kontseptsiooni kujunemisel on mänginud intellektuaalajalooliste tegurite kõrval rolli ka praktiline elu. Välja võib tuua neli asjaolu.

1. Linnastumine tekitas positiivsena tajutava loodusega üha tuntavama ruumilise distantsi. Rahvusmüüdis väljendatud igatsus ürgse ja eheda järele lisas sellele ka ajalise mõõtme.
2. Looduse positiivsemaks muutuv kuvand viis 1930. aastatel looduses puhkamise populariseerimiseni – oluliseks hakati pidama aktiivset loodussuhet. Sellele alusele tugines nõukogudeaegne matkaradade väljaarendamine, mida on tänapäeval jätkanud RMK.
3. Alates 1970. aastatest võimaldasid paremad transpordivõimalused aktiivsel loodussuhtel teoks saada.
4. 1980. aastate lõpuks oli Eestis nii palju metsa, et see jättis mulje metsasest maast, väide eestlaste austavast suhtest metsa ei tundunud pelga minevikuheiestuse, vaid käegakatsutava tõelisusena, mis lubas etnilise kategoria *metsarahvas* väljakujunemist.

Seega, metsarahva motiiv on kujunenud erinevate ideede, praktikate ja väärtushinnangute koostoimel. Kaasaegsete väärtushinnangute toel jäävad püsima valitud ideed, mida õigustatakse viidetega minevikule, olgu selleks siis side muistsete vaprate eestlastega või n-ö autentne side loodusega. Metsaeestlase motiiv on hea näide, kuidas suhteliselt lühikese aja jooksul kuju võtnud idee on näiliselt ajalooliste viidetega nii tugevasti kindlustatud, et jätab mulje, nagu väljendaks see rahvusele igiomast käitumist ja suhtumist.

Artikli kirjutamist on toetanud Baltikumi ja Ida-Euroopa Uuringute Fondi grant „The Relocation of Transcendence: The Sacred of the Seculars around the Baltic Sea”, Eesti Teadusagentuuri grantid IUT22-5 („Folkloori narratiivsed ja usundilised aspektid”), PRG908 („Eesti keskkonnaliikumine 20. sajandil: ideoloogia, diskursid, praktikad”), Eesti-uuringute Tippkeskus (CEES, TK-145) ja EMP finantsmehhanismi Balti teaduskoostöö programm. Artikli autorid tänavad Meelis Friedenthali, Aivar Põldveed, anonüümset retsensenti ning Keele ja Kirjanduse toimetust nõuannete ja kommentaaride eest.

INTERVJUU

Luule, 53-aastane naine. – Projekti „Relocation of Transcendence” (2017–2019) käigus tehtud intervjuu eestlaste metsasuhte kohta. Intervjuueerija Atko Remmel. Publitseerimata.

ANDMEBAASID

EUU 2015 = Religioonisotsioloogiline uuring „Elust, usust ja usuelust”. Uuringu viis läbi uuringufirma Saar-Poll 2015. aasta 10. aprillist 2. maini. Uuringu andmebaas autorite kasutuses.

RSE 2014 = Religioossed suundumused Eestis. 2014. Küsitluse koostas Tartu Ülikooli usuteaduskonna religioonisotsioloogia vanemteadur Lea Altnurme. Uuringu viis läbi uuringufirma EMOR 2014. aasta jaanuaris–veebruaries. Publitseerimata. Uuringu andmebaas autorite kasutuses.

VEEBIALLIKAD

Digar. Eesti artiklid. <https://dea.digar.ee>

FES = Eesti fraseologismide elektrooniline alussõnastik. Koost Asta Õim, Katre Õim.
<http://www.folklore.ee/justkui/sonastik/index.php?t=1>

Põhjala pruulikoda. <https://pohjalabeer.com>

Visit Estonia. <https://www.visitestonia.com>

KIRJANDUS

Anderson, Benedict 2016. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* 2 tr. London–New York: Verso.

Andrews, Molly 2003. Grand national narratives and the project of truth commissions: A comparative analysis. – *Media, Culture and Society*, kd 25, nr 1, lk 45–65.

Annist, Aet 2020 [ilmumas]. Capture and loss: Performance, power, exclusion and expansion in anthropological accounts of protests. – *Conflict and Society*, kd 6, nr 1.

Annus, Epp 2000. National mythology: Past and present. – *Interlitteraria*, nr 5, lk 115–130.

Annus, Epp 2019. Sotskolonialism Eesti NSV-s. Võim, kultuur, argielu. Tlk Aet Varik. (Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Aruja, M. 1983. Maastikukaitse ja puhkus. – *Looduskaitse ja puhkus. Toim Endel Varep.* Tallinn: Valgus, lk 65–74.

Arukask, Madis 2018. Soomeugrilusest eesti rahvuspildis – kas jagatud emotsioon või hägune küsitavus? – *Keel ja Kirjandus*, nr 1–2, lk 104–117.

Auer, Matthew (toim) 2004. *Restoring Cursed Earth. Appraising Environmental Policy Reforms in Eastern Europe and Russia.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Baer, Carl Ernst von 2013 [1814]. Eestlaste endeemilistest haigustest. Tlk Ülo Torpats. Tallinn: Hea Lugu.

Beltadze, Diana 2012. Eesti rahvaarv, rahvastiku koosseis ja paiknemine 2011. aasta rahvaloenduse tulemuste põhjal. – *Eesti Statistika kvartalikirjandus*, nr 4, lk 6–20.

- Bhabha, Homi K. 1990.** Nation and Narration. London–New York: Routledge.
- Brüggemann, Karsten 2002.** Rahvusliku vaenlasekuju demontaažist ehk Carl Schirren kui Eesti iseseisvuse rajaja? – Tuna, nr 3, lk 93–98.
- Brüggemann, Karsten 2003.** Võidupüha. Võnnu lahing kui Eesti rahvusliku ajaloo kulminatsioon. – Vikerkaar, nr 10–11, lk 131–142.
- Cookley, John 2004.** Mobilizing the past: Nationalist images of history. – Nationalism and Ethnic Politics, kd 10, nr 4, lk 531–560.
- Cosgrove, Denis 2003.** Landscape. Ecology and semiosis. – Landscape Interfaces. Cultural Heritage in Changing Landscapes. Toim Hannes Palang, Gary Fry. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, lk 15–20.
- Daniel, Oskar 1924a.** Meie metsanduse ajalugu. – 1. Eesti metsateadlaste päev. Tartus, 5. ja 6. jaan. 1923. Tartu: Akadeemiline Metsa Selts, lk 9–27.
- Daniel, Oskar 1924b.** Meie metsade praegune olukord ja metsamajanduse tuleviku välja-vaated. – 1. Eesti metsateadlaste päev. Tartus, 5. ja 6. jaan. 1923. Tartu: Akadeemiline Metsa Selts, lk 75–86.
- Daniel, Oskar 1929.** Mets ja metsandus Eestis. Tallinn: Riigimetsade Valitsus.
- Daniel, Oskar 1931.** Päeva avamine. – Eesti metsanduse aastaraamat V. Toim K. Verberg [Kaarel Veermets]. Tartu: Akadeemiline Metsaselts, lk 7–13.
- Dawson, Jane I. 1996.** Eco-Nationalism: Anti-nuclear Activism and National Identity in Russia, Lithuania, and Ukraine. Durham: Duke University Press Books.
- Dronin, Nikolai M.; Francis, John 2018.** Econationalism in Soviet Literature. – The Soviet and Post-Soviet Review, kd 45, nr 1, lk 51–72.
- Ehrlich, Üllas 2013.** Eesti loodusturism kui majandusharu. Loodusturismi rahalise mahu hindamise meetoodika, ülevaade teenusepakkujatest, külastajate hulgast ja Eesti loodusturismi rahalisest mahust 2012. aastal. Tallinn. http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/fitness_check/evidence_gathering/docs/Member%20State%20Stakeholders/Nature%20Protection%20Authorities/EE/MS%20-%20EE%20-%20NPA%20-%20Loodusturism_Ehrlich.pdf (25. IX 2019).
- Eisen, Matthias Johann 1931.** Mets vanarahva arvamisest. – Eesti metsanduse aastaraamat V. Toim K. Verberg [Kaarel Veermets]. Tartu: Akadeemiline Metsaselts, lk 14–26.
- Germann, Gottfried Albrecht 2018 [1803].** Reis mööda Eestimaad, eeskätt botaanilise sisuga. Sooritanud härra professor Germann Tartust 1803. aasta suvel. Tlk Malle Salupere. – Akadeemia, nr 6, lk 1013–1041.
- Haavaniit, A. 1940.** Loodusilust sõnas ja pildis. – Loodushoid ja Turism, nr 1, lk 62–63.
- Hein, Ants 2007.** Aed ja aeg. Piirjooni eesti aiakunsti vanemast ajaloost. – Eesti pargid 1. Koost Olev Abner, Silja Konsa, Kersti Lootus, Urve Sinijärv. Tallinn: Keskkonnaministeerium, Muinsuskaitseamet, Varrak, lk 15–87.
- Herder, Johann Gottfried 1773.** Auszug aus einem Briefwechsel über Ossian und die Lieder alter Völker. [Von Deutscher Art und Kunst. Einige fliegende Blätter. Hamburg: Bode, 1773, lk 3–70, 113–118.] http://www.uni-due.de/lyriktheorie/texte/1773_herder.html (11. II 2019).
- Hupel, August Wilhelm 1777.** Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland. Band II. Riga: Johann Friedrich Hartknoch.
- Hurt, Jakob 1879.** Pildid isamaa sündinud asjust. Tartu: K. Mattiesen.

- Jakobson, Carl Robert 1991 [1868].** Kolm isamaa kõnet. Tallinn: Eesti Raamat.
- Jonuks, Tõnno 2009.** Eesti muinasusund. (Dissertationes archaeologiae Universitatis Tartuensis 2.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Jonuks, Tõnno 2017.** New trends in the study of religion in Estonia – contemplations in the grey zone between religion and science. – *Balkan and Balticum. Current Studies in the Postsocialist Space.* (Sator 18.) Toim Ekaterina Anastasova, Mare Kõiva. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 161–182.
- Kaasik, Ahto 2011.** Eesti looduslikud pühapaigad. – Looduslikud pühapaigad. Juhend kaitsealade valitsejatele. Kaitsealade kultuuriliste ja vaimsete väärtuste töörühm koostöös UNESCO programmiga „Inimene ja biosfäär”. (Maailma Kaitsealade Komisjon. Kaitsealade hea tava suunised 16.) Toim Robert Wild, Christopher McLeod. Tlk Anna-Liisa Lutsar. Tartu: Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda, Keskkonnainvesteeringute Keskus, lk xii–xxi. https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/ALPAK/iucn_sns_estonia.pdf (17. II 2019).
- Kaljundi, Linda 2018.** Eestlased kui soomeugrilased. – *Vikerkaar*, nr 1–2, lk 95–106.
- Kaljundi, Linda; Laanes, Eneken; Pikkanen, Ilona 2015.** Introduction. Historical fiction, cultural memory and nation building in Finland and Estonia. – *Novels, Histories, Novel Nations. Historical Fiction and Cultural Memory in Finland and Estonia.* (Studia Fennica Historica 19.) Toim L. Kaljundi, E. Laanes, I. Pikkanen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 26–76.
- Kents, Jakob 1947.** Eesti „kõrve”-nimelised kohad – ürgse maastiku ja asustusloo ilmendajad. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- Kivimäe, Jüri 2008.** Kolmkümmend aastat hiljem. – Lennart Meri, Hõbevalge. Reisikiri suurest paugust, tuulest ja muinasluulest. (Eesti lugu 1.) Koost, toim Urmas Sutrop, Mart Meri. Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia, lk 577–590.
- Kompus, Hanno 1939.** Maaliline Eesti. Pilte Eesti ilusaist ehitustest, maastikest ja muist vaatamisväärsustest. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Kramer, Lloyd 1997.** Historical narratives and the meaning of nationalism. – *Journal of the History of Ideas*, kd 58, nr 3, lk 525–545.
- Kruus, Hans 1940.** Eesti rahva ajaloolise kutsumuse ideest. – Eesti Üliõpilaste Seltsi Album XI. Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus, lk 7–23.
- Kukk, Kristi 2003.** Mütologiseeritud ajaloo rollist Eesti rahvuse arengus. – *Vikerkaar*, nr 10–11, lk 98–107.
- Kumari, Eerik 1967.** Inglaed ja loodus. – *Eesti Loodus*, nr 3, lk 165–169.
- Kumari, Eerik (koost) 1973.** Looduskaitse. Tallinn: Valgus.
- Kunder, Juhan 1877.** Looduse õpetus. Tartu: Schnakenburg.
- Kuutma, Kristin. 2005.** Vernacular religions and the invention of identities behind the finno-ugric wall. – *Temenos*, kd 41, nr 1, lk 51–76.
- Kõiv, Henri 2020.** Tehas, mis lõhestas ühiskonna. – *Vikerkaar*, nr 3, lk 31–112.
- Laanes, Eneken 2012.** Vaba mees Bornhöhe „Tasujas”. Kultuurimälu, rändavad vormid ja rahvuse rajajooned. – *Keel ja Kirjandus*, nr 7, lk 481–498.
- Laar, Mart 2005.** Äratjad. Rahvuslik ärkamisaeg Eestis 19. sajandil ja selle kandjad. Tallinn: Eesti Ajalooarhiiv.

- Laas, Kaljo 1964.** Rahvastiku paiknemisest Nõukogude Eestis. – Eesti Geograafia Seltsi aasta-
raamat. Tallinn, lk 167–180.
- Lausmaa, R. 1983.** Looduskaitse lühiajalise puhkuse veetmise aladel. – Looduskaitse ja puh-
kus. Toim Endel Varep. Tallinn: Valgus, lk 29–35.
- Liiv, Elo 2003.** Oleme metsarahvas. – Maavalla Koda. [https://www.maavald.ee/uudised/press/
press-teema-maauks/206-e-liiv-oleme-metsarahvas-27022003](https://www.maavald.ee/uudised/press/press-teema-maauks/206-e-liiv-oleme-metsarahvas-27022003) (26. X 2019).
- Lint, Aleksander 1938.** Tähtvere park lindude pesitsuspaigana. – Loodusevaatleja, nr 4–5, lk
110–111.
- Loomulikul teel.** – Hiis 1930, nr 1, lk 4–14.
- Loorits, Oskar 1932.** Eesti rahvausundi maailmavaade. (Elav teadus 12.) Tallinn: Eesti Kir-
janduse Selts.
- Loorits, Oskar 1939.** Oma rada. Programmartikleid uue Eesti loomisel 1934–1938. Tallinn:
Kuldkiiri.
- Loorits, Oskar 1941.** Endis-Eesti elu-olu II. Lugemispalu metsaelust ja jahindusest. Tartu: Tea-
duslik Kirjandus.
- Luiga, Juhan 1918.** Soome sugu usk. Tao. – Eesti Kirjandus, nr 1–2, lk 20–38.
- Lõhmus, Asko 2018.** Metsapoleemika teine aasta: rägastiku võim. – Sirp 14. IX.
- Malloy, Tove H. 2009.** Minority environmentalism and eco-nationalism in the Baltics: Green
citizenship in the making? – Journal of Baltic Studies, kd 40, nr 3, lk 375–395.
- Margus, M. 1983.** Puhkemetsad Eestis. – Looduskaitse ja puhkus. Toim Endel Varep. Tallinn:
Valgus, lk 98–107.
- Meikar, Toivo 2010.** Naissaare looduskaitse ja metsad. – Eesti Loodus, nr 1, lk 12–17.
- Merilai, Arne 2017.** Tüviteksti mõistest. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 737–752.
- Merkel, Garlieb Helwig 1798.** Die Vorzeit Lieflands. Ein Denkmal des Pfaffen- und Ritter-
geistes. Kd I. Berlin: Vossischen Buchhandlung.
- Mikita, Valdur 2015.** Lindvistika ehk metsa see lingvistika. Välgi metsad.
- Mäe, Aarne 2018.** Kui seda metsa ees ei oleks. – Postimees 28. V.
- Palm, A. 1983.** Puhkuse veetmine vabariigis ja selle mõju loodusele. – Looduskaitse ja puh-
kus. Toim Endel Varep. Tallinn: Valgus, lk 23–29.
- Peegel, Juhan (koost) 1994.** Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed. Eesti ajakirjanduse arengust
(XVII sajandist XX sajandini). Tartu–Tallinn: Tartu Ülikool, Olion.
- Pickel, Gert; Pollack, Detlef; Müller, Olaf 2012.** Differentiated secularization in Europe: Com-
parative results. – The Social Significance of Religion in the Enlarged Europe. Seculariza-
tion, Individualization and Pluralization. Toim D. Pollack, O. Müller, G. Pickel. Farnham:
Ashgate Publishing Ltd, lk 229–256.
- Plath, Ulrike 2008.** „Euroopa viimased metslased”: eestlased saksa koloniaaldiskursis 1770–
1870. – Rahvuskultuur ja tema teised. (Collegium litterarum 22.) Toim Rein Undusk.
Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 37–64.
- Poots, L. 1959.** Looduskaitse küsimused rajooniajalehes. – Eesti Loodus, nr 1, lk 57–58.
- Pärt, Enn 2008.** Eesti metsavarud ajaloo tuultes. – Eesti Mets, nr 4, lk 10–14.
- Raig, Tanel 2017.** Põllumaadele kasvanud metsad ootavad raiumist. Intervjuu Veiko Uriga.
– Põllumehe Teataja. [https://pollumeheteataja.ee/uudis/2017/10/17/pollumaadele-kas-
vanud-metsad-ootavad-raiumist/](https://pollumeheteataja.ee/uudis/2017/10/17/pollumaadele-kas-
vanud-metsad-ootavad-raiumist/) (26. X 2019).
- Ranniku, Veljo 1976.** Turist kaitsealadel. – Eesti Loodus, nr 5, lk 285–289.

- Reim, Paul 1924.** Tammikute seisukord kodumaal enne ja nüüd. – 1. Eesti metsateadlaste päev. Tartus, 5. ja 6. jaan. 1923. Tartu: Akadeemiline Metsa Selts, lk 56–74.
- Reim, Paul 1940.** Metsade rahvamajanduslik tähtsus. – Eesti Metsaühingute Liit 1930–1940. Tallinn: Eesti Metsaühingute Liit, lk 95–114.
- Relve, Henrik 1982a.** Hiiemets. – Eesti Loodus, nr 5, lk 308–314.
- Relve, Henrik 1982b.** Mets linlase pilguga. – Eesti Loodus, nr 4, lk 228–234.
- Remmel, Atko 2013.** Marksistlikust ateismist massilise ebausuni. – Usuteaduslik Ajakiri, nr 2, lk 88–117.
- Remmel, Atko 2016.** Ambiguous atheism. The impact of political changes on the meaning and reception of atheism in Estonia. – Annual Review of the Sociology of Religion. Toim Roberto Cipriani, Franco Garelli. Leiden: Brill, lk 233–250.
- RMK aastaraamat 2018.** Tekstid Katre Ratassepp. [E-väljaanne.] https://media.rmk.ee/files/RMK_Aastaraamat_2018_EST.pdf (3. XII 2019).
- Seidra, V. 1938.** Rahvaparkide arhitektoonilisest ilmeist. – Eesti Looduskaitse, nr 3, lk 77–80.
- Selart, Anti 2014.** Germanofoobist ökoprohvetiks. Oskar Loorits ja rikutud eestlased. – Vikerkkaar, nr 7–8, lk 138–157.
- Sikk, K. 1932.** Me laulumehed oleme... – Eesti metsanduse aastaraamat VI. Toim K. Verberg [Kaarel Veermets]. Tartu: Akadeemiline Metsaselts, lk 393–396.
- Soots, Ülo 1991.** Eelistagem vaatlejaid küttidele. – Eesti Loodus, nr 5, lk 279–282.
- Soots, Terje; Valk, Heiki 1988.** Eestlased kui metsarahvas. Mets vene muinasjuttudes. – Mõttekiir. Toim T. Soots. Eesti Raadio. <https://arhiiv.err.ee/vaata/mottekiir-mottekiir-eestlased-kui-metsarahvas-mets-vene-muinasjuttudes> (30. X 2019).
- Soysal, Yasemin N.; Schissler, Hanna 2005.** Introduction. Teaching beyond the national narrative. – The Nation, Europe and the World. Toim H. Schissler, Y. N. Soysal. New York–Oxford: Berghahn Books, lk 1–9.
- Stewart, John Massey (toim) 1992.** The Soviet Environment: Problems, Policies and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suur, Aleksander 1938.** Loodushoiu ja turismi-instituudi tegevusest ja põhimõtetest. – Eesti Looduskaitse, nr 2, lk 40–43.
- Zechner, Johannes 2011.** Politicized timber: Imagined landscapes of the German forest 1800–1945. – The Brock Review, kd 11, nr 2, lk 19–32.
- Tamm, Marek 2008.** History as cultural memory: Mnemohistory and the construction of the Estonian nation. – Journal of Baltic Studies, kd 39, nr 4, lk 499–516.
- Tamm, Marek 2018.** Rahvuste tegemine. Humanitaarteaduslik vaade. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 15–29.
- Tammsaare, A. H. 1981.** Tõde ja õigus I. – A. H. Tammsaare, Kogutud teosed 6. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tüür, Kadri; Maran, Timo 2005.** Eesti looduskirjanduse lugu. – Eesti looduskultuur. Artiklikogumik. (Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskuse aastaraamat.) Toim T. Maran, K. Tüür. Tartu: Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, Eesti Kirjandusmuuseum, lk 237–270.
- Undusk, Jaan 1997.** Kolm võimalust kirjutada eestlaste ajalugu: Merkel, Jakobson, Hurt. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 721–734; nr 12, lk 797–811.

- Undusk, Jaan 2000.** Ajalootõde ja metahistorilised žestid. Eesti ajaloo mitmest moraalist. – *Tuna*, nr 2, lk 114–130.
- Undusk, Jaan 2002.** Eesti ajaloo kotkaperspektiivist. Minu vaidlus Brüggemanniga. – *Tuna*, nr 3, lk 99–116.
- Valk, Ülo 2005.** Eesti rahvaluule loodusnägemused. – Eesti looduskultuur. Artiklikogumik. (Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskuse aastaraamat.) Toim Timo Maran, Kadri Tüür. Tartu: Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus, Eesti Kirjandusmuuseum, lk 29–54.
- Viator 1936.** Vanu puid Kahkvas. – *Loodusevaatleja*, nr 2, lk 38–40.
- Viies, Ants 1975.** Puud ja inimesed. Puude osast eesti rahvuskultuuris. Tallinn: Valgus.
- Västriku, Ergo-Hart 2015.** In search of genuine religion. The contemporary Estonian maa-usulised movement and nationalist discourse. – *Contemporary Pagan and Native Faith Movements in Europe. Colonialist and Nationalist Impulses*. Toim Kathryn Roundtree. Oxford: Berghahn, lk 130–153.

Tõnno Jonuks (sünd 1974), PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhtivateadur (Vanemuise 42, 10911 Tartu); Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi teadur (Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn), tonno@folklore.ee

Atko Remmel (sünd 1975), PhD, Tartu Ülikooli usuteaduskonna vanemteadur (Ülikooli 18-313, 51005 Tartu), Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna kultuuriuurin-gute teadur (Ülikooli 16-205, 51005 Tartu); Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi vanemteadur, (Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn), atko.remmel@ut.ee

The myth of Estonians as a forest people: A retrospective view

Keywords: national identity, national narratives/myths, forest nation, Estonia

Contemporary Estonian identity includes a motif of Estonians as a nature-loving forest people. Although not original – its equivalents can be found across Europe – the motif describes Estonians as having a unique relationship with the local forest, reaching back to the ancient times. The article tracks down the formation of this motif and identifies the most important factors of intellectual and social history that have contributed to its development. An insight is given into the structure and sub-genres of national narratives, how do they relate and support each other, and how they change.

As for the forest nation trope, the concept of ethnicized forest can be followed back to the early 19th century German Romanticism, from where it was imported to the Baltics. Yet, this set of ideas was lingering in the background for more than a century – we were able to find the earliest reference linking the Estonian nation and its special relationship with forest only from the 1930s. During the Soviet period this link was strengthened by presenting Estonians as a Finno-Ugric nation, origi-

nating from the forest belt; Concurrently, a number of nature writers developed an intimate style of describing human-nature relationships. From the practical side, the development of organized nature-tourism and the means of transportation made the “active nature-relationship” possible. Eventually, the trope of Estonians as the forest nation was formulated in the 1980s, in the form of an eco-nationalist understanding of a deep mutual involvement between Estonian nature and Estonian culture. In the 2000s, this link acquired a religious dimension as the contemporary neopagan community has successfully popularized the idea that protecting Estonian nature will also protect Estonian cultural heritage. Following the concept of the extreme secularization of Estonia has given rise to another thesis that forest is the real church for Estonians. As a *grande finale*, the past decade has witnessed several cases where nation, culture and nature are understood as a uniquely intertwined entity, the forest nation.

Tõnno Jonuks (b. 1974), PhD, Estonian Literary Museum, Department of Folkloristics, Leading Researcher (Vanemuise 42, 10911 Tartu); Tallinn University, Institute of Humanities, Researcher (Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn), tonno@folklore.ee

Atko Remmel (b. 1975), PhD, University of Tartu, School of Theology and Religious Studies, Senior Researcher (Ülikooli 18-313, 51005 Tartu); Institute of Cultural Research, Department of Estonian and Comparative Folklore, Researcher (Ülikooli 16-205, 51005 Tartu); Tallinn University, Estonian Institute of Humanities, Senior Researcher (Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn), atko.remmel@ut.ee